

Zwrot kulturowy w badaniach onomastycznych

A cultural turn in onomastic research

Danuta Lech-Kirstein

Wydział Filologiczny, Uniwersytet Opolski,
pl. Kopernika 11, 45-040 Opole, Polska;
e-mail: dlech@uni.opole.pl

Abstract

In the recent years, a turn towards interdisciplinary research in which proper names are presented as an interpretation of reality and a mirror of historical, political, social and cultural processes has been observed in onomastics. Names can reflect a popular vision of the world presenting its anthropocentric conceptualization reconstructed on the basis of knowledge, beliefs, valuation systems and cultural experiences of people. Thus the cultural analysis of onyms comprises notions of a linguistic image of the world, point of view, profiling, conceptualization and categorization of ideas, valuation, stereotype and prototype, connotation, metaphor and metonymy. Special attention is also paid to the secondary functions of proper names which, apart from indicating and identifying objects, can also perform metaphorical, expressive, ludic, pragmatic and marketing functions. The so-called cultural onomastics focuses on the study of proper names in this aspect. The analysis of onyms is shifted in it towards the creator and interpreter, presenting the manner of conceptualizing a selected fragment of reality in the categories of a consolidated mental pattern. Interdisciplinary research develops in many directions, making use of the methods and notions of such sciences as sociology, psychology, folk medicine, cognitivism, ethnology, folkloristics, anthropology, religious studies, neurology. Cultural onomastics concentrates on a variety of proper names belonging to the fields of anthroponymy, toponymy, media onymy and chrematonymy. Furthermore, the new research fields necessitate changes in the traditional methodology as well as consideration of a broad social and cultural context within a particular system of values.

Keywords: cultural onomastics; cultural turn; a linguistic image of the world.

1. Założenia onomastyki kulturowej

Przedmiotem badań onomastycznych są nazwy własne, ich pochodzenie, etymologia, funkcje i motywacje ich powstania. Niejednokrotnie nazwy te analizowano na tle historycznym i kulturowym. Jednakże w ostatnich latach XX wieku wraz z tzw. zwrotem kulturowym analiza nazw przesunęła się w stronę ich kreatora i interpretatora, ukazując sposób postrzegania wybranego fragmentu rzeczywisto-

ści w kategoriach utrwalonego „wzorca mentalnego”. Tzw. onomastyka kulturowa¹ zaczerpnęła inspiracje z nauk o charakterze antropologicznym i kulturowym, takich jak: etnolingwistyka, lingwistyka kulturowa, lingwistyka antropologiczna, lingwistyka integralna, kognitywizm (Bartmiński 2008: 15–23). Z metodologii tych nauk przejęła pojęcia językowego obrazu świata, punktu widzenia, konceptualizacji i kategoryzowania pojęć, wartościowania, stereotypu i prototypu, metafory i metonimii oraz konotacji. System nazw, charakterystyczny dla pewnej wspólnoty językowo-kulturowej, mającej własne, wyuczone wzory i standardy zachowań (Skowronek 1997: 146, 149), pozwolił określić, jakie wartości wyznawała ta wspólnota, jak człowiek postrzegał, oceniał i nazywał drugiego człowieka oraz otaczający go świat.

Językoznawstwo kulturowe zakłada, że język nie odbija rzeczywistości ani jej nie kreuje, ale ją interpretuje (Bartmiński 2007: 14). Znaczenie słowa jest świadomym uwydatnieniem tych cech obiektu, które wydają się użytkownikowi ważne, a pomniejszeniem lub odrzuceniem innych. Nie jest to więc wierne odzwierciedlenie rzeczywistości, ale opis sposobu myślenia jego użytkowników, odbicie intelektualnego i emocjonalnego stosunku człowieka do określonych fragmentów rzeczywistości pozajęzykowej (Tokarski 2001: 343). Taką interpretację świata można odczytać również w nazwach własnych.

2. Składniki analizy kulturowej

2.1 Językowy obraz świata

Zapożyczone z lingwistyki kulturowej i kognitywizmu pojęcie *językowego obrazu świata* rozumiane jest jako zawarta w języku interpretacja rzeczywistości, którą można ująć w postaci sądów o świecie (Bartmiński 2007: 12). Pojęcie to wykorzystywane jest w pracach onomastycznych dotyczących przeszłości i współczesności (Cieślikowa 1999: 269–276; Grzelakowa 2002: 47–55; Jędrzejko 2000: 5–25), wraz z jego komponentami: wartościami, sposobami postrzegania i konceptualizacji świata przez człowieka. Obraz wsi najczęściej rekonstruowany jest na podstawie mikrotoponimii: nazw pól, łąk i lasów, rzek i potoków, gór i pagórków (Kurek 2001: 139–164; Kobylińska 1996: 337–348). Obraz miasta widoczny jest w jego nazwach ulic, placów, parków, osiedli (Grzelakowa 2010: 461–472). Szczególnie ciekawy jest problem funkcjonowania onimów na terenach przenikania się wpływów różnych kultur i języków (Malicki 1999: 277–299; Szcześniak 1999: 301–310).

¹ Historię terminu i podstawową literaturę umieściłam w artykule *Śląskie nazwy geograficzne jako przedmiot badań lingwistyki kulturowej* (2013: 175–184).

2.2. Punkt widzenia kreatora i użytkownika nazw

Nazwy własne można omawiać z różnego punktu widzenia i z niejednakowej perspektywy. Przyjmując punkt widzenia kreatora nazwy, decydujemy się na jego sposób myślenia o przedmiocie, o wyborze cech, które mają być podkreślone w znaczeniu (Bartmiński 2007: 78). Punkt widzenia użytkownika nazwy może znacznie się różnić. Stare nazwy mogą stać się nośnikami innych konotacji, np. niezwykła, a nawet śmieszna dla dzisiejszego odbiorcy nazwa kaszubska *Swornegacie* oznaczała w przeszłości ‘zwartą tamę’, a śląska nazwa *Kup* pochodziła od wyrazu *kupa* ‘wzniesienie’. Eliza Grzelakowa (2002: 47–49) twierdzi, że nazwa funkcjonuje w trzech przestrzeniach: w rzeczywistości utrwalonej w treści nazwy, w motywacji (punkt widzenia nazwotwórcy) i w użyciu (punkt widzenia użytkownika).

2.3. Konceptualizacja świata

Konceptualizacja jest sposobem ujęcia przedmiotu w poznaniu. Według Ronald Langackera równa się ona znaczeniu, gdyż rozumiana jest jako doświadczenie mentalne, obejmujące doświadczenie sensoryczne, motoryczne i emocjonalne procesy tworzenia nowych pojęć i wiedzę kontekstową (fizyczną, lingwistyczną, społeczną i kulturową) (Langacker 2001: 11). Konceptualizacja zależy od przyjętego punktu widzenia i perspektywy, prowadzi do subiektywizacji natury znaczenia językowego, do profilowania procesów poznawczych i ich skonwencjonalizowania.

W badaniach toponimicznych Wojciech Chlebda (1997: 85) zwrócił uwagę na istnienie tzw. mapy mentalnej, mapy naszej konceptualizacji świata, mentalnego ukształtowania przestrzeni, mentalnej klasyfikacji i kwalifikacji wypełniających ją obiektów. Geografia mentalna jest geografią oceniającą, aksjologiczną, gdyż na jej mapie pewne nazwy miejscowości, jak: *Wąchock*, *Pcim* i *Pacanów* są symbolami zacofania, małości i prowincjonalizmu, a nazwy typu *Warszawa*, *Wrocław* i *Kraków* niosą wartości pozytywne.

2.4. Kategoryzacja świata, prototypy

Potoczna kategoryzacja świata zdecydowanie różni się od klasyfikacji naukowej. Naiwny obraz świata jest spłaszczony, pozbawiony niektórych pięt (Bartmiński 2007: 345–6), subiektywny i nacechowany aksjologicznie. Człowiek jest w centrum wszechświata, jest kreatorem, wykorzystuje swoją wybiórczą wiedzę do tworzenia nazw, czyli osvajania rzeczywistości wokół niego. Tworząc na przykład nazwy topograficzne, wybiera jako podstawy nazw najbardziej rozpowszechnione gatunki roślin i zwierząt, a także przedmioty związane z jego najbliższym otoczeniem. Powstają w ten sposób nazwy wykorzystujące bazowy poziom kategoryzacji świata, np. *Dębie*, *Sosnówka*, *Buków* (pochodzące od rodzajów potocznych), tylko pojedynczo pojawiają się nazwy z innych po-

ziomów, np. *Iwki*, *Rokita* (pochodzące od gatunków potocznych), *Drzewienny* 1652: gw. ap. *drzewienny* ‘drewiany’ (pochodzące z poziomu form życia), a nazw z poziomu rangi naczelnej raczej nie odnotowujemy (Lech-Kirstein 2015: 229–245). Kategoryzacja świata opiera się więc na kategoriach potocznych (naturalnych), zbudowanych wokół przykładów prototypowych, których fundamentem jest sposób, w jaki ludzie postrzegają i oddziałują zwykle na swoje otoczenie (Taylor 2001: 108).

2.5. Wartościowanie

Elementem ludzkiego przeżywania świata jest ujmowanie rzeczy w pewne schematy wartościujące, czyli odczuwanie czegoś jako dobre lub złe. Sposoby wartościowania widoczne są na przykład w imiennictwie, imię bowiem ma charakter magiczny: życzeniowy, np. *Radosław* ‘niech cieszy się sławą’, *Jakub* ‘niech Bóg chroni’ lub ochronny, np. *Żegota*, *Wilk*. Od dawna trwają więc badania imion staropolskich i chrześcijańskich oraz próby ustalenia systemu wartości naszych przodków (Malec 2001). Sposoby postrzegania i oceniania innych ludzi odzwierciedlają też przezwiska i nazwiska odapelatywne, jak: *Wiedźma*, *Nosal*, *Chrobry* (Kaleta 2003: 21–48; Matusiak 2008b: 265–274; 2010b: 355–364). Bada się również system wartości na podstawie chrematonimów, np. w nazwach firm (Matusiak 2010a: 295–303).

2.6. Stereotypy

Tworzenie stereotypów w procesie kategoryzacji i generalizacji jest spontaniczną ludzką skłonnością. Takiemu upraszczaniu przekazu podlegają wszelkie wyobrażenia ludzi o otaczającym ich świecie, zarówno o przyrodzie, jak i społeczeństwie. Stereotyp to schemat, szablon, zasadny sąd, w którym główną rolę odgrywają wyobrażenia zbiorowe. Współczesne badania onomastyczne dowodzą, że szablonowe myślenie można udowodnić na przykładzie powstawania nazw własnych: nazw leśnych, górskich i rzecznych (Myszka 2005: 281–292; 2006a: 253–263) lub nazw osobowych (Matusiak 2008a: 379–389).

2.7. Metafory, metonimie i konotacje

Nazwy własne oprócz swej podstawowej funkcji deiktycznej pełnią w dyskursie wtórne funkcje, np. pragmatyczną, marketingową, emotywną czy ludyczną. Jest to możliwe dzięki wykorzystaniu konotacji lub asocjacji ich apelatywnych i onimicznych podstaw (Lech-Kirstein 2011: 315–334). Ta pojemność znaczeniowa stwarza również okazję do wtórnego użycia nazw własnych jako podstaw metafory i metonimii, będących kluczem do interpretacji historii i współczesności (Rutkowski 2007).

3. Nowe metodologie w analizie nazw własnych

Ewa Rzetelska-Feleszko (2003: 32) zaobserwowała w ostatnich latach zwrot w onomastyce w kierunku badań interdyscyplinarnych, ujmujących nazwy własne jako zwierciadło procesów historycznych, politycznych i kulturowych. Elementy analizy kulturowej zauważyła w kompendium *Polskie nazwy własne. Encyklopedia* (Rzetelska-Feleszko red. 1998), w pracach Marii Malec dotyczących imion (m.in. 2001), Ewy Rzetelskiej-Feleszko o nazwach firm (m.in. 2006) czy Zofii Kalety o wartościowaniu (m.in. 2003). W monografii *W świecie nazw własnych* metodologię lingwistyki kulturowej wykorzystała Ewa Rzetelska-Feleszko (2006) do analizy antroponimów, toponimów, zoonimów i chrematonimów.

O przydatności metodologii kognitywno-kulturowej w opisie nazw własnych przekonuje Ewa Jędrzejko (2000: 5–25), która na przykładzie urbanonimów porównuje fragmenty językowego obrazu świata w językach polskim i niemieckim. Autorka artykułu podkreśla, że wykorzystanie przez onomastykę nowych narzędzi badawczych może przynieść wiele korzyści i otworzyć nowe perspektywy dopełniające badania.

Katarzyna Skowronek w swym programowym artykule *Polskie nazwiska i kultura. Propozycja badań kognitywnych* określa nazwisko jako językowy „ślad” doświadczenia, spotkania z konkretnym człowiekiem, efekt schematyzowania, kategoryzowania i językowej konceptualizacji (1997: 145–156). Metodologię kognitywną w połączeniu ze statystyką stosuje następnie w monografii dotyczącej współczesnych nazwisk polskich (Skowronek 2001a).

Próba wykorzystania nowych metodologii w toponomastyce jest monografia Agnieszki Myszk *Toponimia powiatu strzyżowskiego* (2006b). W trakcie analizy semantycznej autorka wprowadza zwłaszcza postulat kategoryzacji przez prototyp. Zwraca szczególną uwagę na istnienie aktu prenominacyjnego, obejmującego zaistnienie potrzeby nazwania przedmiotu, pojawienie się motywu nazewniczego, uwzględniającego obiekt i kreatora danej nazwy.

Charakter kulturowy wykazuje też monografia Ewy Jakus-Borkowej *Polskie nazewnictwo kosmiczne* (2004b), w której autorka odnosi się nie tylko do nauk nowoczesnych związanych z badaniem Kosmosu, lecz także do starożytnych religii i mitologii, kultu bogów, tradycji bizantyjskich, greckich, rzymskich czy orientalnych. Szczególnie ciekawe są kosmonimy ludowe, czyli nazwy tworzone spontanicznie i niepodlegające standaryzacji, które odzwierciedlają naiwną wiedzę o świecie, odnoszą się do realiów życia wiejskiego, prymitywnych wierzeń i doświadczeń ludu (Jakus-Borkowa 2004a: 157–188).

Zainteresowania interdyscyplinarne można też zauważyć w wielu artykułach naukowych. Prace Danuty Lech-Kirstein (2010: 303–312; 2012: 156–67) ukazują związki onomastyki z etnologią, medycyną ludową, magią i ziołolecznictwem, a także z kognitywizmem i antropologią kulturową. Małgorzata Rutkiewicz-Hanczewska (2012: 299–316; 2015: 67–80) analizuje nazwy własne w oparciu

o wiedzę neurologiczną. Związki onomastyki z religioznawstwem przedstawiają Zbigniew Pasek i Katarzyna Skowronek w artykule *Co onomasta ma z religioznawcą?* (2008/2009: 9–32). Sferę sakralną w polskiej onimii, żywy kult świętych miejsc i patronów przedstawia także Małgorzata Rutkiewicz w artykule *Sacrum w onomastyce* (2006: 563–579).

Działem onomastyki, który w oczywisty sposób wykorzystuje metodologię innych nauk, jest onomastyka literacka. Teoria literatury, poetyka, dyskursologia, teoria humoru, gier językowych czy światów możliwych – to tylko niektóre konteksty wykorzystywane przez badaczy tej dziedziny. Próba zebrania wszystkich wielopłaszczyznowych i interdyscyplinarnych analiz nazw własnych występujących w literaturze mogłaby być tematem osobnego artykułu (Sarnowska-Gieffing, Korzeniewska-Gosieniecka 2001; Sarnowska-Gieffing, Graf, Grzelak-Piastowska 2013).

4. Nowe zadania stawiane onomastyce kulturowej

Oczywiste wydaje się szukanie motywacji kulturowych w antroponomastyce – nazwy osobowe odzwierciedlają wierzenia, przekonania i systemy wartości. Jednakże przy badaniu toponimów czy mikrotoponimów właściwie zapomina się o istnieniu człowieka, który te nazwy stworzył – czy to jako przeniesienia z istniejącego już areału apelatywnego i onimicznego, czy w postaci słowotwórczych lub fleksyjnych derywatów. Już analiza nazw topograficznych pokazuje, że akt nazwotwórczy jest aktem selekcji. Do nazywania wybiera się tylko niektóre apelatywy, pomijając inne (dla kreatora mniej ważne). Na przykładzie toponimów pochodzących od nazw zwierząt czy roślin (Lech-Kirstein 2010; 2012) możemy zauważyć, że w nazewnictwie nie używa się typowo naukowych terminów charakterystycznych dla klasyfikacji naukowej, a wiedza na temat otaczającego świata wynika przede wszystkim z osobistego kontaktu z przyrodą. Nazwy topograficzne tworzone przez ludzi prostych są próbą oswojenia natury poprzez jej nazwanie wyrazami pospolitymi z najbliższego otoczenia. Są przy tym utrwaloną ludową wizją rzeczywistości.

Nowy przedmiot badań onomastycznych wymusza na badaczu zmianę metodologii. Potrzebę taką ze względu na różne kategorie nazw własnych widzi Aleksandra Cieślikowa (1996: 5–19). Przyznaje, że zajmowanie się przez długie lata strukturą przytłumiło aspekt semantyczno-stylistyczny, socjolingwistyczny, psycholingwistyczny i pragmatyczny funkcjonowania nazw. We współczesnym świecie nie można już patrzeć na język jako autonomiczny twór, ale należy wykorzystywać wyniki badań innych dziedzin naukowych, takich jak: pragmatyka językowa, kognitywizm czy etnolingwistyka.

Nowym polem badawczym, które wymaga bliższego przyjrzenia się, jest onomastyka medialna. Pionierską pod tym względem jest monografia Katarzyny Skowronek i Mariusza Rutkowskiego *Media i nazwy. Z zagadnień onomastyki me-*

dialnej (2004), gdzie autorzy opisują dwie płaszczyzny nazewnictwa medialnego: nazwy mediów (tytuły czasopism, nazwy stacji radiowych i telewizyjnych oraz nazwy witryn i portali internetowych) oraz nazwy w mediach (nazewnictwo rubryk prasowych, tytułów audycji radiowych i programów telewizyjnych). Szczególną popularnością cieszy się dziś nowe medium, jakim jest Internet. Nowe nazwy własne – nicki (Rutkowski 1999: 117–123; Naruszewicz-Duchlińska 2003: 85–98; Łobodzińska, Peisert 2003: 644–653), nazwy blogów, stron internetowych (Graf 2003: 639–643) – są ciekawym materiałem badawczym dla onomastów i badaczy komunikacji językowej (Grzenia 2007).

Nazwami ciągle jeszcze do końca niezbadanymi są chrematonimy, czyli onimy związane ze współczesną cywilizacją. Były one głównym tematem konferencji onomastycznej w Olsztynie *Chrematonimia jako fenomen współczesności* (Biolik, Duma 2011), a także serii artykułów w tomach pokonferencyjnych: z Bydgoszczy *Onomastyka polska a nowe kierunki językoznawcze* (Czachorowska, Szewczyk 2000), Olsztyna *Metodologia badań onomastycznych* (Biolik 2003), Białegostoku *Onimizacja i apelatywizacja* (Abramowicz, Bogdanowicz 2006), Krakowa *Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze* (Cieślakowa, Czopek-Kopciuch, Skowronek 2007) czy Wrocławia *Nazwy własne a społeczeństwo* (Łobodzińska 2010). Artur Gałkowski (2008) poświęcił swoje studium nazewnictwa ich funkcjom użytkowym i kulturowym, Katarzyna Skowronek (2001b: 31–61) zwróciła uwagę na ich stereotypowość, współuczestnictwo w procesie fragmentaryzacji i defragmentaryzacji świata, a wraz z Mariuszem Rutkowskim (Skowronek, Rutkowski 2004) omówiła ich funkcje pragmatyczne i marketingowe (por. też Rutkowski 2003: 239–254).

Onomastyka powinna też zająć się pochodnymi nazw własnych (eponimami), które powstają w określonym czasie i określonej przestrzeni, więc są zjawiskami ulotnymi i wymagającymi ciągłego notowania (Dereń 2005). Znaczenie tych nazw jest zrozumiałe w określonym kontekście społeczno-kulturowym, w ramach określonego systemu wartości. Zofia Kaleta (1998: 26) nazywa je znaczeniem pragmatycznym, ale wskazać też można inne wtórne funkcje nazw własnych, jak funkcja emotywna, ludyczna (Rudnicka 2006: 185–199; Lech-Kirstein 2009a: 142–152), a także ich rolę w tworzeniu językowego obrazu świata (Chlebda 2000: 247–259). Ciekawymi eponimami są na przykład derywaty pochodzące od nazwisk polityków i nazw partii (Lech-Kirstein 2009b: 135–144; Berend 2007: 287–296; Bogdanowicz 2010b: 73–81; 2010a: 115–126).

5. Podsumowanie

W czasie gdy językoznawstwo ogólne otwierało się na nowe metodologie opisu zjawisk językowych, w badaniach onomastycznych długo jeszcze panował strukturalizm. Powojenna onomastyka starała się wprawdzie wychodzić poza badania *stricte* językoznawcze i podkreślać wagę materiału onomastycznego w badaniach

nad osadnictwem, historią języka czy dialektologią, ale pełniła w tych dziedzinach wciąż rolę służebną. Nieliczne były prace, które czerpałyby z wyników badań innych nauk: antropologii, etnologii, kulturoznawstwa, kognitywizmu.

We współczesnych dociekaniach onomastycznych otwarcie na inne dziedziny wiedzy jest coraz bardziej widoczne. Po okresie wykorzystywania metodologii nauk socjologicznych czy psychologicznych nadchodzi czas na analizy etnologiczne i kognitywistyczne. Można spotkać prace podkreślające wagę czynników pozajęzykowych: otaczającego nas świata i relacji, jakie nas z nim łączą, naszego sposobu postrzegania i konceptualizowania rzeczywistości, profilowania pojęć czy stereotypizacji. Nowe nazwy własne wymagają nowego spojrzenia i osadzenia ich w nowej rzeczywistości kulturowej, społecznej i politycznej. Funkcjonowanie nazw w przestrzeni komunikacyjnej i medialnej wymusza uwzględnienie szerokiego kontekstu kulturowego i wykorzystanie metodologii nauk związanych z komunikacją społeczną i medialną.

BIBLIOGRAFIA

- Abramowicz Z., Bogdanowicz E. (red.), 2006, *Onimizacja i apelatywizacja*, Białystok.
- Bartmiński J., 2007, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin.
- Bartmiński J., 2008, *Etnolingwistyka, lingwistyka kulturowa, lingwistyka antropologiczna?*, w: „Język a Kultura”, t. 20: *Tom jubileuszowy*, red. A. Dąbrowska, Wrocław, s. 15–23.
- Berend M., 2007, *Nazwiska polityków jako baza derywacyjna*, w: *Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze*, red. A. Cieślíkowa, B. Czopek-Kopciuch, K. Skowronek, Kraków, s. 287–296.
- Biolik M. (red.), 2003, *Metodologia badań onomastycznych*, Olsztyn.
- Biolik M., Duma J. (red.), 2011, *Chrematonimia jako fenomen współczesności*, Olsztyn.
- Bogdanowicz E., 2010a, *Konotacje wartościujące nazw własnych*, w: *Nazwy własne a społeczeństwo*, t. 1, red. R. Łobodzińska, Łask, s. 115–126.
- Bogdanowicz E., 2010b, *Najnowsze derywaty odnazewnicze na materiale prasowym*, w: *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky*, red. J. David, M. Čornejová, M. Harvalík, Ostrava–Praha, s. 73–81.
- Chlebda W., 1997, *Zarys polskiej geografii mentalnej*, „Przegląd Humanistyczny”, z. 3, s. 81–92.
- Chlebda W., 2000, *Ile jest Mławy w Mławie? Pochodne nazw własnych w językowym obrazie świata Polaków*, w: „Język a Kultura”, t. 13: *Językowy obraz świata a kultura*, red. A. Dąbrowska, J. Anusiewicz, Wrocław, s. 247–259.
- Cieślíkowa A., 1996, *Metody w onomastycznych badaniach różnych kategorii nazw własnych*, „Onomastica” 41, s. 5–19.
- Cieślíkowa A., 1999, *Nazwy własne w procesie rekonstrukcji obrazu dawnego świata*, w: *Przeszłość w językowym obrazie świata*, red. A. Pajdzińska, P. Krzyżanowski, Lublin, s. 269–276.

- Cieślíkowa A., Czopek-Kopciuch B., Skowronek K. (red.), 2007, *Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze*, Kraków.
- Czachorowska M., Szewczyk Ł.M. (red.), 2000, *Onomastyka polska a nowe kierunki językoznawcze*, Bydgoszcz.
- Dereń B., 2005, *Pochodne nazw własnych w słowniku i w tekście*, Opole.
- Gałąkowski A., 2008, *Chrematonimy w funkcji kulturowo-użytkowej. Onomastyczne studium porównawcze na materiale polskim, włoskim, francuskim*, Łódź.
- Graf M., 2003, *E-nimy jako nowa kategoria nazewnicza*, w: *Metodologia badań onomastycznych*, red. M. Biolik, Olsztyn, s. 639–643.
- Grzelakowa E., 2002, *Toponim jako element językowego obrazu świata*, w: *Język polski. Współczesność. Historia*, t. 2, red. W. Książek-Bryłowa, H. Duda, Lublin, s. 47–55.
- Grzelakowa E., 2010, *Nazwa jako element językowego obrazu świata*, w: *Miasto w perspektywie onomastyki i historii*, red. I. Sarnowska-Giefing, M. Graf, Poznań, s. 461–472.
- Grzenia J., 2007, *Komunikacja językowa w Internecie*, Warszawa.
- Jakus-Borkowa E., 2004a, *Kosmonimia globalna a nazewnictwo ludowe*, w: *Nazwy własne w języku, kulturze i komunikacji społecznej*, red. R. Mrózek, Katowice, s. 157–188.
- Jakus-Borkowa E., 2004b, *Polskie nazewnictwo kosmiczne*, Opole.
- Jędrzejko E., 2000, *Systemy onimiczne języków a językowe obrazy świata: w stronę porównawczej onomastyki kulturowej*, „*Onomastica*” 45, s. 5–25.
- Kaleta Z., 1998, *Teoria nazw własnych*, w: *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa–Kraków, s. 15–36.
- Kaleta Z., 2003, *Wartości i antywartości w staropolskich odapelatywnych nazwach osób*, w: *Nazwy własne a kultura. Polska i inne kraje słowiańskie*, red. Z. Kaleta, Warszawa, s. 21–48.
- Kobylińska J., 1996, *Językowy obraz wsi beskidzkiej w XVII wieku na przykładzie ziemi i jej mieszkańców w Księgach gromadzkich Kasina Wielka*, „*Język Polski*”, z. 4–5, s. 337–348.
- Kurek H., 2001, *Językowy obraz Podkarpacia na przykładzie mikrotoponimii Dukieliszczyzny*, w: *Różnorodności językowe. Ofiarowane Prof. dr. hab. Januszowi Strutyńskiemu z okazji Jego jubileuszu*, red. M. Skarżyński, M. Szpiczakowska, Kraków, s. 139–164.
- Langacker R.W., 2001, *Wykłady z gramatyki kognitywnej*, przeł. H. Kardela, P. Łozowski, Lublin.
- Lech-Kirstein D., 2009a, „*No to mamy Kaczogród*”. *O wtórnym wykorzystywaniu nazw własnych*, w: *Język żyje. Rzecz o współczesnej polszczyźnie*, red. K. Ożóg, Rzeszów, s. 142–152.
- Lech-Kirstein D., 2009b, *Rola akronimów w komentarzu politycznym*, „*Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*”, z. 65, s. 135–144.
- Lech-Kirstein D., 2010, *Nazwy ptaków w polskiej toponimii (przyczynek do onomastyki kulturowej)*, w: *Mnohotvárnost a špecifičnost onomastiky*, red. J. David, M. Čornejová, M. Harvalík, Ostrava–Praha, s. 304–312.
- Lech-Kirstein D., 2011, *Znaczenie konotacyjne i asocjacyjne nazw własnych na przykładzie nazw drinków*, „*Паланістыка/Полоністыка/Polonistyka*”, s. 315–334.
- Lech-Kirstein D., 2012, *Nazwy ziół w polskiej toponimii*, w: *Jednotlivé a všeobecné v onomastike. 18. Slovenská onomastická konferencia, Prešov 12.–14. Septembra 2011*, red. M. Ološtiak, Preszów, s. 156–167.

- Lech-Kirstein D., 2013, *Śląskie nazwy geograficzne jako przedmiot badań lingwistyki kulturowej*, „Onomastica” 57, s. 175–184.
- Lech-Kirstein D., 2015, *Nazwy drzew w śląskiej toponimii*, „Onomastica” 59, s. 229–245.
- Łobodzińska R. (red.), 2010, *Nazwy własne a społeczeństwo*, t. 1–2, Łask.
- Łobodzińska R., Peisert M., 2003, *Nazwy własne w przestrzeni wirtualnej*, w: *Metodologia badań onomastycznych*, red. M. Biolik, Olsztyn, s. 644–653.
- Malec M., 2001, *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*, Kraków.
- Malicki J., 1999, *Zapis i interpretacja doświadczeń przeszłości w nazwach miejscowych. Z problematyki toponimii śląskiej w języku czeskim*, w: *Przeszłość w językowym obrazie świata*, red. A. Pajdzińska, P. Krzyżanowski, Lublin, s. 277–299.
- Matusiak I., 2008a, *Rudy jest fałszywy – o kilku stereotypach utrwalonych w nazwiskach na przykładzie nazwisk mieszkańców komornictwa jeziorańskiego na Warmii w XVI–XVIII w.*, w: *Róbcie teatr... Studia poświęcone Profesorowi Bohdanowi Głuszcakowi*, red. I. Grzesiak, A. Naruszewicz-Duchlińska, A. Staniszewski, Olsztyn, s. 379–389.
- Matusiak I., 2008b, *Wartości utrwalone w nazwiskach*, w: *Język. Społeczeństwo. Wartości*, red. E. Laskowska, I. Benenowska, M. Jaracz, Bydgoszcz, s. 265–274.
- Matusiak I., 2010a, *Element wartościujący w określeniach identyfikujących firmy*, w: *Nazwy własne a społeczeństwo*, t. 2, red. R. Łobodzińska, Łask, s. 295–303.
- Matusiak I., 2010b, *Wartościowanie estetyczne utrwalone w nazwiskach polskich i niemieckich na Warmii. Rekonesans*, w: *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky*, red. J. David, M. Čornejová, M. Harvalík, Ostrava–Praha, s. 355–364.
- Myszka A., 2006a, *Stereotyp góry i lasu a językowy obraz oronimów i nazw leśnych*, „Prace Humanistyczne 7. Komisja Historycznoliteracka”, s. 253–263.
- Myszka A., 2006b, *Toponimia powiatu strzyżowskiego*, Rzeszów.
- Myszka A., 2005, *Stereotyp rzeki a językowy obraz hydronimów na podstawie nazw wodnych powiatu strzyżowskiego*, „Studia Philologica”, s. 281–292.
- Naruszewicz-Duchlińska A., 2003, *Pseudonimy internetowe (nicknames) jako forma autoreklamy*, „Prace Językoznawcze”, z. 5, s. 85–98.
- Pasek Z., Skowronek K., 2008/2009, *Co onomasta ma z religioznawcą? Ku onomastyce interdyscyplinarnej na przykładzie nazw Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce*, „Onomastica” 53, s. 9–32.
- Rudnicka E., 2006, *Eponimizmy versus eponimy. Eponimizmy jako efekt mechanizmu apelatywizacji eponimów*, w: *Onimizacja i apelatywizacja*, red. Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz, Białystok, s. 185–199.
- Rutkiewicz M., 2006, *Sacrum w onomastyce*, w: *Onimizacja i apelatywizacja*, red. Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz, Białystok, s. 563–579.
- Rutkiewicz-Hanczewska M., 2012, *Nomina propria i nomina appellativa – układy samostne. O podstawach neuroonomastyki*, w: *W komunikacji przestrzeni nazw własnych i pospolitych*, red. I. Łuc, M. Pogłódek, Katowice, s. 299–316.
- Rutkiewicz-Hanczewska M., 2015, *Semantyka nazw własnych w ujęciu neurolingwistycznym*, w: *Mikrotoponimy i makrotoponimy w komunikacji i literaturze*, red. A. Gałkowski, R. Gliwa, Łódź, s. 67–80.
- Rutkowski M., 1999, *Onomastyczny status irconimów*, „Onomastica” 44, s. 117–123.
- Rutkowski M., 2003, *Nazwy na sprzedaż. O nazewnictwie na usługach marketingu*, „Onomastica” 48, s. 239–254.

- Rutkowski M., 2007, *Nazwy własne w strukturze metafory i metonimii. Proces deonimizacji*, Olsztyn.
- Rzetelska Feleszko (red.), 1998, *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, Warszawa–Kraków.
- Rzetelska-Feleszko E., 2003, *Specyfika polskich szkół onomastycznych. Związki lub ich brak, z onomastyką innych krajów słowiańskich*, w: *Przeszłość, terażniejszość i przyszłość polskiej onomastyki*, red. R. Łobodzińska, Wrocław, s. 27–32.
- Rzetelska-Feleszko E., 2006, *W świecie nazw własnych*, Warszawa–Kraków.
- Sarnowska-Giefing I., Graf M., Grzelak-Piaskowska J. (red.), 2013, *Bibliografia polskiej onomastyki literackiej za lata 2001–2013 z uzupełnieniami za lata wcześniejsze*, Poznań.
- Sarnowska-Giefing I., Korzeniowska-Gosieniecka M. (red.), 2001, *Bibliografia polskiej onomastyki literackiej do roku 2000*, Poznań.
- Skowronek K., 2001a, *Współczesne nazwisko polskie. Studium statystyczno-kognitywne*, Kraków.
- Skowronek K., 2001b, *Z Idzikowic na wyspy Hula-Gula droga niedaleka... Funkcja nazw geograficznych w czasopiśmie dla kobiet*, „Onomastica” 46, s. 31–61.
- Skowronek K., 1997, *Polskie nazwiska a kultura. Propozycja badań kognitywnych*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, z. 53, s. 145–156.
- Skowronek K., Rutkowski M., 2004, *Media i nazwy. Z zagadnień onomastyki medialnej*, Kraków.
- Szcześniak K., 1999, *O czym mówią nazwy miejscowości na północno-wschodnim pograniczu Polski*, w: *Przeszłość w językowym obrazie świata*, red. A. Pajdzińska, P. Krzyżanowski, Lublin, s. 301–310.
- Taylor J. R., 2001, *Kategoryzacja w języku. Prototypy w teorii językoznawczej*, przeł. A. Skucińska, Kraków.
- Tokarski R., 2001, *Słownictwo jako interpretacja świata*, w: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 343–370.